

Gradivo

1.04 strokovni članek

UDK 745/749:929.7 Auersperg
prejeto: 17. 12. 2003

Martin Horvat, Irena Žmuc

dipl. arheolog, višji kustos, Mestni muzej Ljubljana,
Gosposka 15, SI-1000 Ljubljana

dipl. zgodovinarica, muzejska svetovalka,
Mestni muzej Ljubljana, Gosposka 15, SI-1000 Ljubljana

Izgubljena zapestnica baronice Auersperg

V sklopu aktivnosti, vezanih na prenovo matične hiše Mestnega muzeja Ljubljana (Gosposka ulica 15), od leta 1995 potekajo sistematične in zavarovalne arheološke raziskave. Prav v času, ko je nastajal ta tekst, so stekle priprave na zadnjo etapo izkopavanj v atriju Turjaške palače.¹ Kljub temu, da izkopavanja še niso končana, dosedanje rezultati v marsičem dopolnjujejo naše vedenje o poselitvi oziroma parcelaciji in podobi tega dela Ljubljane pred izgradnjo Turjaške palače sredi 17. stoletja.²

Prostor, na katerem danes stoji palača, je bil v drugi polovici 16. stoletja razdeljen na najmanj štiri večje parcele. Na najpomembnejši med njimi je stala Turjaška hiša, neposredna predhodnica palače, ki je z dvema traktoma in dvoriščem enovito zapolnila prostor na križišču Salendrove in Gosposke ulice. Hiša je verjetno imela tri vhode, enega iz Salendrove ulice in dva iz Gosposke ulice. S stavbnimi raziskavami sta dokazana oba manjša oziroma stranska vhoda, medtem ko je bil glavni vhod očitno na isti lokaciji, kot kasneje vhod v palačo. Za sredino 16. stoletja je bila to velika, moderna in predvsem zelo dobro grajena stavba.³

Hišo je v drugi polovici 16. stoletja kupil baron Herbard VIII. von Auersperg.⁴ Kljub gradbenim posegom na koncu 16. stoletja (ureditev stopnišča

in pozidava drugega nadstropja) so glavne obodne stene ostale skoraj nedotaknjene. Izredno kvalitetno zgrajena hiša in lastnikova gospodarnost sta verjetno preprečili, da bi pri gradnji palače sredi 17. stoletja tudi to hišo doletela usoda ostalih objektov na tem prostoru (praktično vsi ostali objekti so bili odstranjeni). Glavni obodni zidovi so tvorili osnovno jedro, iz katerega se je sredi 17. stoletja na sosednje parcele razširila Turjaška palača.

Načrt – obseg primarne Turjaške parcele z vrisano lokacijo, kjer je bila najdena zapestnica (podloga je današnji tloris palače)

- 1 Navajamo uveljavljeno slovensko ime za poslopje Turjaška palača, medtem ko družino navajamo z nemškim imenom Auersperg.
- 2 Horvat, Rezultati raziskav arheoloških izkopavanj, str. 53-88.
- 3 Lubej, Horvat, Rezultati stavbnih raziskav, str. 91-98.
- 4 Lubej, Auerspergi in njihova grofovska palača v Ljubljani.

Zlata zapestnica je bila najdena 18. marca 2003 pri arheoloških raziskavah v atriju palače. Prve analize, ki izhajajo predvsem iz terenskih (stratigrafskih) podatkov, kažejo, da jo lahko datiramo v prvo polovico 17. stoletja. Govorimo torej o času, ko so z arheološko metodo pridobljene najdbe zaradi slabe raziskanosti redke oziroma brez potrebnih stratigrafskih podatkov, na drugi strani pa se moramo zavedati, da gre za najdbo iz naselbinskega depozita (največ nakita predvsem iz starejših obdobj kljub vsemu izhaja iz grobov), kjer so tovrstne najdbe zelo redke. Vsekakor gre za izreden primer nakita, ki po načinu in kvaliteti izdelave gotovo presega lokalne okvire. Najdena je bila v zasipnem depozitu, ki je vezan na izgradnjo komunalnega kanala, s katerim so iz Turjaške hiše odvajali odpadne vode. Glede na lokacijo lahko utemeljeno domnevamo, da je zapestnica krasila zapestje ene od žensk iz družine lastnikov hiše. Zaradi izredne izdelave, redkosti, dobre ohranjenosti in predvsem dejstva, da jo lahko povežemo s prostorom, časom in nenazadnje tudi imenom lastnice, zapestnica nedvomno sodi med najpomembnejša odkritja arheoloških izkopavanj na dvorišču Mestnega muzeja Ljubljana.

A E F V A ali čigava je bila zapestnica

Po družinskem deblu lastnikov Turjaške hiše/palače,⁵ ki smo ga izdelali v Mestnem muzeju Ljubljana, je najverjetnejša lastnica zapestnice A (Anna) E (Elisabetha) F (Freiin) V (Von) A (Auersperg).⁶ Bila je prvorojena hčerka Herbarda IX. in njegove žene Felicite Kazianer (Kacijaner) in najstarejša sestra Janeza Andreja Auersperga, ki je zgradil Turjaško palačo.

Ana Elizabeta se je rodila 8. maja 1610⁷ in če si dovolimo nekoliko ugibanja, je zapestnico morda dobila kot darilo ob krstu. Ugibanje temelji na velikosti zapestnice: zapeta meri samo približno 16 centimetrov. To bi lahko ustrezalo otroški in kasneje nežnejši ženski roki, saj je nakit izdelan tako, da pade na zapestje. (Četudi se zavedamo, da so bili ljudje tedaj nežnejše telesne zgradbe.)

Ana Elizabeta se je poročila z grofom Janezom Ferdinandom Porcio (tudi Portia,⁸ Porzia,⁹ Por-

tija¹⁰). O njeni smrti, ob tem pa tudi nekaj o življenju, izvemo iz zapisa v mrliški knjigi župnije sv. Nikolaja: "eodem ut supra obiit illustr: com(m)itissa ab Aursperg, coniunx illustrissimi com(es) de Porcia, annoru(m) circiter 22, prouisa sacramentis, deposita ad ecclesiam P: P: Jesuuitaru(m), ac deinde delata in propriam suam arcem prdm (propemodum), ibidemq.(ue) sepulta."¹¹

"Istega dne kot zgoraj (zapis pred tem je datiran 21. 9. 1636) je umrla presvetla grofica Au(e)rsperg, žena presvetlega grofa Porcie, stara okoli 22 let. Prejela je vse zakramente, shranjena bila v cerkvi bratov jezuitov, od tam so jo pripeljali v lasten grad, kjer je tudi pokopana."¹²

Nekoliko neobičajno je, da se v zapisu pokojna in njen mož omenjata samo s priimkoma. Očitno je bila grofica Auersperg, poročena grofica Porcia, pobožna, saj je zakramente dobila pri jezuitih. Resnici na ljubo pa je treba zapisati, da so bili v Ljubljani med plemstvom jezuiti tedaj zelo priljubljeni. Zapis omenja starost, vendar omemba "okoli 22 let" ni točna, saj je umrla stara 26 let.

Ano Elizabeto omenja Anton Koblar: od družine Porcia (Koblar: Portia) je v Ljubljani v prvi polovici 17. stoletja živela le Ana Elizabeta, grofica Auersperg in sicer v letih od 1630 do 1636 (od poroke do smrti?).¹³ Zakaj je grofica živela v Ljubljani sama?

Zapestnica¹⁴

Odpeta zapestnica je dolga 17,2 centimetrov in v najširšem členastem delu široka 0,7 centimetrov, njena debelina je 0,3 centimetra. Težka je 18 gramov. Sestavljena je iz desetih gibljivih delov: 5 delov sestavljajo verižice, ki so dolge od 2,1 do 2,3 centimetre. Deloma posamezni obročki verižic niso več pravilno zloženi. Verižice so s t.i. tečajnimi stiki, ki so še vedno gibljivi, pritrjene na glavne člene zapestnice. Teh je prav tako pet: štirje sredinski merijo po 1,2 centimetra, zadnji, peti člen pa meri en centimeter. Je votel in je del zapirala na zatič (omarično, tudi škatlasto zapiralo). Tako se tudi zapiralo harmonično povezuje v celotno obliko zapestnice. Glavni členi so rahlo izbočeni, tako da se je nakit lepše prilegel roki (zapestju).

⁵ Božena Dirjec, muzejska svetovalka, koordinatorka za temo Turjaški, stalna razstava Mestnega muzeja Ljubljana.

⁶ Z najdbo je bil seznanjen tudi Miha Preinfalk, mladi raziskovalec, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ki je črke razvezal v isto ime. Elektronsko pismo, 7. maja 2003.

⁷ Schönleben, *Genealogia illustrissimae familiae principum*, str. 23.

⁸ Šmole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 662; tudi Koblar, Ljubljancani 17. stoletja, str. 218.

⁹ Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 452.

¹⁰ Kovačič, Rektorji jezuitskega kolegija v Ljubljani, str. 73.

¹¹ NŠAL, Matične knjige. M 1, Sterberegister der Dompfarr vom 8 Jänner 1635 bis 22 Dezember 1657.

¹² Za pomoč pri prevodu se zahvaljujem Vinku Rajšpu in Francetu Baragi.

¹³ Koblar, Ljubljancani 17. stoletja, str. 218.

¹⁴ Zahvaljujem se zlatarju Christophu Steidl Porenta za pomoč pri določitvi podrobnosti. Izrazoslovje delno povzeto po Ropotar, *Nakit*, 1975.

*Notranja stran.
Fototeka Mestni muzej Ljubljana.*

*Zunanja stran.
Fototeka Mestni muzej Ljubljana.*

*Detajl, notranja stran, črka V.
Fototeka Mestni muzej Ljubljana.*

*Detajl, zunanja stran.
Fototeka Mestni muzej Ljubljana.*

*Detajl zapirala.
Fototeka Mestni muzej Ljubljana.*

*Detajl zapirala, črka A.
Fototeka Mestni muzej Ljubljana.*

*Detajl, zunanja stran.
Fototeka Mestni muzej Ljubljana.*

Osnova člena je zlato, zalito s temno žadasto zelenim emajlom. Na notranji strani zapestnice so v emajlu majuskule AEFVA. Na zunanji strani pa je v vsakem členu drugačen motiv v nežnem, cvetličnem vzorcu. Mestoma je zlato črk in cvetličnega okrasa nekoliko obrabljeno.

Izdelana je v tehniki t.i. Limoges emajla:¹⁵ v zlato pločevino so vtisnili črke in cvetlični vzorec, zalili z emajlom in ga zgladili do kovine. Oba dela pločevine so nato spajkali v glavne člene zapestnice. Lesk emajla je zaradi korozije izgubil sijaj. Zapestnici manjka samo del zatiča, s katerim je lastnica zapestnico odpela.

Gospod Christoph Steidl Porenta meni, da je zapestnica skoraj zagotovo delo beneške zlatarne. Nakit je tipično delo za čas nastanka (ohranjeni še ostanki spajkanja), hkrati pa kvalitetno po obrtni in estetski plati. Tudi v evropskem merilu je najdba prava redkost.

Arheološka najdba desetletja

Z arheološkimi raziskavami Turjaške palače se je ponudila idealna priložnost, da lahko izkoristimo izredno lego matične stavbe Mestnega muzeja Ljubljana in bodočo ponudbo muzeja oplemenitimo z ostanki preteklih obdobij kar na mestu, kjer so bili oziroma bodo odkriti. Poleg tega pa nam nove najdbe praviloma prinašajo informacije, s katerimi pridobivamo nova vedenja o naši materialni kulturi. Če gre pri tem za zapestnico, ki jo lahko povežemo z znano osebnostjo z vrhnje plasti socialne lestvice, je njen pomen še toliko večji.

Statistično gledano je možnost, da se tak predmet izgubi in potem kljub intenzivnim gradbenim posegom (gradnja palače sredi 17. stoletja in povezovalnega trakta v začetku 18. stoletja ter nena zadnje zahtevna gradbena dela za statično sanacijo palače v zadnjih dveh letih) ohrani na mestu, kjer po skoraj štirih stoletjih tečejo sistematične arheološke raziskave, zanemarljiva oziroma neizmerljiva. Lahko bi dejali, da je šlo za splet srečnih naključij. Za nas seveda srečnih, za lastnico pa vsaj, če izhajamo iz predpostavke, da je bila zapestnica izgubljena in ne zavržena, tega verjetno ne moremo trditi. Pri odgovoru na vprašanje, zakaj zapestnice niso našli takoj, ko je bila izgubljena, nam lahko pomaga interpretacija sloja, v katerem je bila odkrita. Možno je, da se je zapestnica izgubila v času, ko so na dvorišču domače hiše tekla zemeljska dela za izgradnjo odtočnega kanala. V trenutku, ko se je znašla v gradbenem zasipu, je bila usoda zapestnice za nekaj stoletij zapečatenata.

Kakorkoli izgubljena, se je ohranila in postala dokaz nošnje plemstva, kvalitetnega zlatarskega izdelka in okusa dobe. Za Mestni muzej Ljubljana pa je zapestnica materialna vez s plemiško družino Auersperg.

Žal pa ne bomo izvedeli, koliko žalosti, morda tudi jeze, je povzročila izguba lepega okrasa.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
Matične knjige

LITERATURA

An Illustrated Dictionary of Jewelry. London : Thames and Hudson, 1981.

Horvat, Martin: Rezultati raziskav arheoloških izkopavanj na območju Turjaške palače. *Preobrazbe Turjaške palače*. Ljubljana : Mestni muzej Ljubljana, 2002, str. 53-88.

Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi : Leksikon slovenske grajske zapuščine*. Dopolnjeni ponatis. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1999.

Koblar, Anton: Ljubljančani 17. stoletja. *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko*, X, 1900, str. 218.

Kovačič, Lojze: Rektorji jezuitskega kolegija v Ljubljani (9.8.1597-29.9.1773). *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597-1773) : zbornik razprav* (Ur. Vincenc Rajšp). Ljubljana : Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU : Provincijalat slovenske province Družbe Jezusove : Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete, 1998 (Redovništvo na Slovenskem ; 4), 1998, str. 49-76.

Lubej, Uroš: Auerspergi in njihova grofovsko palača v Ljubljani. *Preobrazbe Turjaške palače*. Ljubljana : Mestni muzej Ljubljana, 2002, str. 19-49.

Lubej, Uroš, Horvat, Martin: Rezultati stavbnih raziskav Turjaške palače. *Preobrazbe Turjaške palače*. Ljubljana : Mestni muzej Ljubljana, 2002, str. 91-98.

Ropotar, Borut: *Nakit. Priročnik za zlatarje in prodajalce nakita z 58 slikami*. Celje : TOZD trgovine Zlatarne Celje, 1975.

Schönleben, J. L.: *Genealogia illustrissimae familiae principum, comitum, et baronum ab Auersperg*. Labaci, 1681.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.

¹⁵ *An Illustrated Dictionary of Jewelry*, str. 186.